

AFG‘ONISTON-O‘ZBEKISTON MUNOSABATLARI: HAMKORLIKNING YANGI BOSQICHI

Do'smatova Oltinoy Tursun qizi.

Termiz davlat universiteti

Jahon tarixi kafedrası tayanch doktoranti

АФГАНИСТАН-УЗБЕКИСТАНСКИЕ ОТНОШЕНИЯ: НОВЫЙ УРОВЕНЬ СОТРУДНИЧЕСТВА

Дусматова Олтиной Турсун кизи

Термезский государственный университет

Главный докторант кафедры всеобщей истории

AFGHANISTAN-UZBEKISTAN RELATIONS: A NEW STAGE OF COOPERATION

Dusmatova Oltinoy Tursun kizi

Termiz State University

Foundation doctoral student of the Department of World History

Annotatsiya: Ushbu maqolada Afg‘oniston va O‘zbekiston

o‘rtasidagi munosabatlar tarixiy va zamonaviy asosda tahlil qilinib, ikki mamlakat taraqqiyoti, siyosiy va iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash masalalari yoritilgan. Afg‘oniston va O‘zbekiston o‘rtasidagi madaniyat va ta‘lim sohasidagi hamkorlikni mustahkamlash bo‘yicha ishlar ko‘rsatilgan.

Kalit so‘zlar: do‘stlik shartnomasi, diplomatik imtiyozlar, hamkorlik, xavfsizlikni mustahkamlash, gumanitar yordam, erkin savdo, “Do‘stlik ko‘prigi”, iqtisodiy barqarorlik, siyosat, madaniyat, ta‘lim.

Аннотация. В данной статье анализируются отношения между Афганистаном и Узбекистаном на исторической и современной основе, освещаются вопросы развития, обеспечения политической и экономической стабильности двух стран. Показана работа по укреплению сотрудничества между Афганистаном и Узбекистаном в области культуры и образования.

Ключевые слова: договор о дружбе, дипломатические уступки, сотрудничество, укрепление безопасности, гуманитарная помощь, свободная торговля, “Мост дружбы”, экономическая стабильность, политика, культура, образование.

Abstract. This article analyzes the relations between Afghanistan and Uzbekistan on a historical and modern basis and covers the issues of development of the two countries, ensuring political and economic stability. Work has been shown to strengthen cultural and educational cooperation between Afghanistan and Uzbekistan.

Keywords: friendship treaty, diplomatic privileges, cooperation, security consolidation, humanitarian aid, free trade, “Friendship Bridge”, economic stability, politics, culture, education.

KIRISH (INTRODUCTION)

Afg‘oniston va O‘zbekiston o‘rtasidagi tarixiy aloqalar ushbu davlatlar tashkil etilishidan ancha oldin mavjud bo‘lgan. Ushbu aloqalarning paydo bo‘lishi Afg‘oniston va O‘zbekiston hali siyosiy chegaralar bilan bo‘linmagan va yagona hududning bir qismi hisoblangan davrlarga borib taqaladi. Afg‘onistonni O‘zbekiston bilan bog‘laydigan ko‘plab ma‘naviy tugunlar mavjud [1.35]. Mamlakatlar o‘rtasidagi chegaraning

uzunligi 144 kv/km ni tashkil etadi. 1981-yilda Amudaryo bo‘ylab 816 metr uzunlikdagi “do‘stlik ko‘prigi” temir yo‘l – avtomobil ko‘prigi qurildi [3.124-125].

1992-yilda Afg‘oniston va O‘zbekiston o‘rtasidagi diplomatik munosabatlar o‘rnatildi [5.73]. 1999-yilda Tolibon bilan juda “qattiq” munosabatlarga qaramay, Toshkentda O‘zbekiston tomonining tashabbusi bilan “6+2” aloqa guruhining uchrashuvi bo‘lib o‘tdi [5.33]. Unda mujohidlar

[https://orcid.org/
0009-0009-2797-532X](https://orcid.org/0009-0009-2797-532X)

E-mail:
oltinoy.dusmatova@bk.ru

hukumati bilan do'stlik va hamjihatlikka erishildi. G'arbiy koalitsiya qo'shinlari 2001-yilda Afg'onistonga bostirib kirgandan so'ng, bu kelishuvlar yo'qoldi [7.40.].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD / (MATERIALS AND METHODS)

Afg'oniston va O'zbekiston o'rtasidagi munosabatlar va uning ijobiy rivojlanishi to'g'risida amalga oshirilgan tadqiqotlarga asoslanib, quyidagi ilmiy xulosalarga kelindi:

1. Afg'onistonning avvalgi prezidenti Hamid Karzay 2002-yilda O'zbekistonga tashrif buyurgan. Keyin 14 yillik tanaffus bo'ldi [1.53]. 2016-yilda Ashraf G'ani Toshkentda O'zbekistonning birinchi prezidenti bilan uchrashdi, ammo o'sha paytda muhim natijalarga erishilmadi. 2016-yil 20-iyun kuni O'zbekistonda Afg'oniston bilan muloqotning birinchi turi o'tkazildi. O'zbekiston Prezidenti Sh. Mirziyoyevning rasmiy taklifiga binoan Afg'oniston Prezidenti Ashraf G'ani Toshkentga 2017-yil 4-6-dekabr kunlari keldi. Ashraf G'ani bilan rasmiy tashrif chog'ida ko'pgina loyihalarni amalga oshirish masalalari muhokama qilindi, barcha sohalarida 20 ta hamkorlik bitimi va 40 ta eksport kontraktlari imzolandi, shu jumladan, O'zbekiston tomonidan yetkazib beriladigan elektr energiyasi hajmini oshirish, Mozori-Sharifdan Hirotgacha bo'lgan temir yo'l magistralining davomini qurish haqida kelishib olindi.

2. Afg'oniston va O'zbekiston rahbarlari birgalikda bir qator loyihalarni amalga oshirishga kelishib oldilar. Ushbu loyihalar Kobul xalqa yo'li, Kaysar-laman trassasi, Salang tunneli va boshqalar kabi turli infratuzilma obyektlarini rekonstruksiya qilishni o'z ichiga oladi. Afg'oniston va O'zbekiston prezidentlari tomonidan imzolangan eksport shartnomalari qiymati 500 million dollardan oshdi. "Surxon-Puli Xumri" elektr uzatish liniyasi, umumiy uzunligi taxminan 260 kilometr, shundan 45 km – O'zbekiston hududida va 215 km – Afg'onistonda [8.14] qurilishi rejalashtirildi. O'zbekiston Afg'onistonga 2002-yildan beri afg'on tomonining ehtiyojlarini inobatga olgan holda har yili tuziladigan to'g'ridan-to'g'ri shartnomalar bo'yicha elektr energiyasi yetkazib bermoqda. 2002-yilda yetkazib berish hajmi atigi 62 million kVt / soatni tashkil etdi. Har yili bu hajm 200 million kVt/soatgacha oshdi. 2018-yilda taxminan ikki milliard kVt/soat elektr

energiyasi etkazib berish bo'yicha shartnoma imzolandi [9.3].

3. 2018-yil mart oyi oxirida O'zbekiston Afg'oniston uchun elektr energiyasi narxini 35 foizga pasaytirdi, oziq-ovqat mahsulotlarini yetkazib berishni ko'paytirish bo'yicha kelishuvlarga erishildi, Erkin savdo to'g'risidagi bitim Afg'oniston tovarlarini bojxona to'lovlaridan ozod qilishni, shuningdek savdo-sotiqdagi boshqa cheklovlarning oldini olishni nazarda tutadi. "Termiz kargo markazi" negizida afg'on iste'molchilari uchun maxsus chegara savdo zonasi tashkil etilgan bo'lib, uning hududida valyuta nazorati, viza, soliq va bojxona rejimining soddalashtirilgan tartibini joriy etish imkoniyati mavjud. 2017 yilning olti oyida ikki mamlakat tovar aylanmasi 18 foizga o'sdi. 2017 yildan buyon O'zbekistonda Afg'oniston kapitali ishtirokidagi 110 ta korxona muvaffaqiyatli faoliyat ko'rsatmoqda. Shu bilan birga, 2017 yilda Afg'onistonda o'zbek tadbirkorlarining 8 ta korxonasi tashkil etildi.

MUHOKAMA (ОБСУЖДЕНИЕ/DISCUSSION)

2018 yil iyun oyida Termiz shahrida Afg'oniston va O'zbekiston davlat va xususiy sektorlari vakillari o'rtasida birinchi muloqot tashkil etildi. Uchrashuvlarning bunday shakli juda samarali bo'ldi. Termiz shahrini Afg'onistonning Xayraton port shahri bilan bog'laydigan "Do'stlik ko'prigi" temir yo'l-avtomobil yo'li O'zbekistonning Afg'oniston bilan janubiy chegarasidagi yagona ko'prikdir.

Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, uzunligi 816 metr bo'lgan hozirgi temir yo'l va avtomobil ko'prigi 1981-yilda Sovet quruvchilari tomonidan Afg'oniston urushi avjida qurilgan [6.45]. O'sha yili sovet qo'shinlarini Afg'onistondan qisman olib chiqish boshlandi va yangi ko'priq ramziy ma'noda "Do'stlik ko'prigi" deb nomlandi, bu urushning tez orada tugashiga va davlatlar o'rtasida do'stona munosabatlar o'rnatilishiga umid belgisi edi. 1989-yilda sovet qo'shinlarini Afg'onistondan olib chiqish tantanali ravishda yakunlandi.

Afg'onistondagi urush tugaganidan so'ng, XX asrning 90-yillari oxirida Tolibon Afg'onistonning Shimoliy viloyatlarini egallab oldi, "Do'stlik ko'prigi" esa "Xayraton" deb qayta nomlandi. Xavfsizlik nuqtai nazaridan ko'priq yopildi. U orqali harakat faqat 2001-yilda tiklandi

[16.69]. Ko'prikning tantanali ochilishi unga gumanitar yordam bilan 16 ta vagon yuborilganligi bilan belgilandi, ko'prik esa yana "Do'stlik ko'prigi" deb nomlandi [8.60].

2018-yil 18-sentabrda "Afg'oniston-O'zbekiston" do'stlik jamiyati tashkil etildi. Shu munosabat bilan "Afg'oniston va O'zbekiston munosabatlaridagi yangi bosqich" mavzusida "davra suhbat" tashkil etildi, unda Afg'oniston va O'zbekiston o'rtasidagi madaniy-ma'rifiy, iqtisodiy sohalaridagi hamkorlikni mustahkamlash, mintaqalararo tajriba almashishni yo'lga qo'yish haqida so'z yuritildi.

NATIJALAR (RESULTS)

Bugungi kunda Termiz shahrida Afg'oniston fuqarolarini o'qitish ta'lim markazi tashkil etilgan bo'lib, u yerda asosan texnik mutaxassisliklar bo'yicha malakali kadrlar tayyorlanadi, ular temir yo'l kommunikatsiyalariga xizmat ko'rsatadi. Markazning asosiy vazifasi oliy, o'rta maxsus va kasb-hunar ta'limi ta'lim dasturlari bo'yicha malakali kadrlarini tayyorlashdir. Ta'lim xarajatlarining 50 foizi yo'naltiruvchi tomon hisobidan to'lanadi, qolgan qismi "O'zbekiston temir yo'llari" kompaniyasi tomonidan qoplanadi. O'qish muddati 2 yil, undan keyin bakalavr darajasi beriladi. Markaz direktori Oybek Ro'ziyevning yozishicha, ushbu ta'lim markazi dunyoda muqobili yo'q ta'lim dargohi hisoblanadi. O'tgan yillar mobaynida Afg'onistonning 18 ta viloyatida yashovchi o'zbek, tojik, pushtun, hazora, turkman millatlari vakillarining 474 o'g'il, 196 nafar qizi yetuk mutaxassis sifatida tayyorlandi. Ularning 232 nafari bakalavriat va 88 nafari professional ta'lim, 350 nafari qisqa muddatli o'quv kurslarida o'qidi. Ta'lim markazi faoliyatining istiqbolli yo'nalishlari sifatida temir yo'l transporti va servis sohasida mutaxassislar tayyorlash ham belgilandi.

XULOSA (CONCLUSION)

Afg'oniston bilan do'stona munosabatlarni rivojlantirish maqsadida qabul qilingan "O'zbekiston-Afg'oniston" do'stlik jamiyatini tashkil etish to'g'risidagi qaror xalqlarni yanada yaqinlashtirish va umumiy madaniy aloqalarni mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Qo'shni davlatlar bilan o'rnatilgan hamkorlik mintaqada tinchlik va barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. 2019-yilda "Afg'oniston –

O'zbekiston" do'stligining 100 yilligi nishonlandi. Bugungi kunda Afg'oniston va O'zbekiston o'rtasidagi munosabatlar kundan-kunga yaxshi tomonga o'zgarib bormoqda. Bu ikki tomon vakillarini va aholisini ham xursand va mamnun qiladigan hodisalardan biri hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI /

REFERENCES

1. Bobokulov I. Афганская трансформация: приоритеты и ключевые проблемы / Центральная Азия и Кавказ. Том 16. Выпуск 2.2013. С.53.
2. Губар Мир Гулам Мухаммад. Афганистан на пути истории. Под ред. Ганковского Ю.В. и Коргуна В.Г. Пер. и ком. Давлятова Муллошо. М.: 1987. С.35.
3. حشیمی سعید سعدودین. افغانستان معاصر. کابل. ۱۳۸۰. ص ۱۲۴-۱۲۵. Hashimi Seyd Saaduddin. Afg'onistone moasser. (Zamonaviy Afg'oniston. dariy tilida). Kobul. - 1980. B.124-125.
4. Князев А.А. Афганский кризис и безопасность Центральной Азии (XIX-начало ХХI в.). – Душанбе.: 2004. С.43
5. Коргун В.Г. Афганистан на переходном этапе. М.: 2002. С.73
6. С 1996 по 2002 год движение по мосту было запрещено со стороны Узбекистана из-за нестабильной политической обстановке в Афганистане. Железнодорожный транспорт: Энциклопедия / Гл. ред. Н.С.Конарев. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1994. С.30.
7. Шумов С.А., Андреев А.Р. История Афганистана: документальное исследование.– М.: 2002: 69-стр.
8. O'zbekiston-Afg'oniston munosabatlari va O'zbekistonning Afg'oniston Islom Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy infratuzilmasini tiklashga qo'shgan hissasi / O'zbekiston Respublikasining O'rta, yaqin Sharq va Afrika mamlakatlari bilan hamkorligi. O'zbekiston Respublikasi tashqi ishlar vazirligining rasmiy sayti, 2015. B.3.